

ÖMER SEYFETTİN'İN ESERLERİNDE MEFKÛRE

Esat CAN*

Özet

Türk Edebiyatı'nın en büyük hikâyecilerinden biri olan Ömer Seyfettin, aynı zamanda bir fikir ve dava adamıdır. Onun bütün fikir, düşünce ve tasavvurlarının merkezinde ise "mefkûre" vardır. Ömer Seyfettin'e göre milletler, mefkûreleri sayesinde hayatiyet kazanıp yüksek hedeflere bağlanırlar ve onlara doğru yol alırlar. Türk milleti için mefkûre, her şeyden önce bir uyanış demektir. Türk milleti, millî emel ve arzularını ancak bu uyanıştan sonra gerçekleştirebilecektir.

Anahtar Kelimeler: Mefkûre, millet, milliyet, Türk milleti, uyanış, Ömer Seyfettin.

Abstract

Ömer Seyfettin who is one of our biggest novelists, at same time, is a idealist man too. There is always "ideal" at the center of all his thinkings, judgements and reflections. He believes that nations would be able to reach their aims if they keep in touch with their ideals and then they go through these. For Turkish people, ideal means revival, principally Turkish nation will be able to make their national work and desires real only after this revival.

Key words: Ideal, nation, nationality, Turkish nation, revival, Ömer Seyfettin.

Giriş

"Terbiye ferdi kendi muhit ve cemiyetine intibak ettirmektir."¹ diyen Ömer Seyfettin, eğitimi, geri kalmışlığını çeşitli vesilelerle vurguladığı memleketine hizmetin bir vasıtası fakat aynı zamanda "bir sanat, bir marifet"² olarak görür. O, bir kısım hikâyeleri ile gazete ve mecmualarda neşr edilmiş bazı yazılarında eğitime dair çeşitli fikir, düşünce ve telkinlerine yer vermiş, fakat bunu yaparken merkeze daima mefkûreyi (millî ülkü) koymuştur.

Ömer Seyfettin'in fikir ve telkinlerinin çıkış noktası "mefkûre"dir. Yazar, "Millî Tecrübelerden Çıkarılmış Amelî Siyaset", "Mektep Çocuklarında Türklük Mefkûresi", "Yarınki Turan Devleti", "Mürteciler Karşısında Din", "Tabii Mefkûreler", "Ticaret ve Nasip", "Türkçülük Fikri" adlı kitapçık veya makaleleri başta olmak üzere çeşitli yazılarında ve

* Yrd. Doç. Dr., Trakya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
esatcan@trakya.edu.tr

¹ Ömer Seyfettin, "Terbiye Nasıl İlim Olur?" **Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfettin**, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1984, s. 275.

² **agy...**, s. 275, 276.

“Koşma” adlı üç şiirinde doğrudan doğruya mefkûre kavramı üzerinde durur, örneklemeler yapıp geniş izah ve yorumlarda bulunur.

Ömer Seyfettin'e göre mefkûre

Yazara göre bir insanın nasıl ruhu, hissi ve vicdanı varsa milletlerin de toplumsal ruhları, hisleri ve vicdanları vardır. Mefkûreler milletlerin vicdanından doğar. “*Her milletin kendi varlığını mukaddes bir hâle içinde duyması ateşin bir idraktır ki buna mefkûre derler. Mefkûresi olmayan bir millet ölmüş demektir. Çünkü bu suretle fertler milletin varlığını duymuyor ve canını onun uğrunda fedaya hazır bulunmuyor demektir.*”³ Sanatkâr, bir başka yazısında ise her milletin bir mefkûresi olduğunu tekrarladıktan sonra “*Millî mefkûresi olmayan millet bir hayvan sürüsünden başka bir şey değildir.*”⁴ der.⁵ Mefkûresiz bir fertte azim, cesaret, gayret, metanet hattâ namus ve fedakârlık faziletleri bulunamaz. Çünkü mefkûresiz bir insan iradesizdir. Yalnız arzularıyla yaşar ve hislerine tâbi olur.

Mefkûrelerin doğuşu

Mefkûrelerin, milletlerin millî varlıklarının tehlikeye düştüğü zamanlarda doğduğunu ifade eden yazar, “Felâket ve mağlûbiyet zamanlarında gaflet uykusuna dalmış millet birden uyanır. Bütün fertleri bir emel etrafında toplanırlar, hepsinin kalbi bir heyecan ile çarpar. İşte bu umûmî ve mukaddes heyecandan millî mefkûre doğar.”⁶ Mefkûreyi

³ Ömer Seyfettin, “Milletlerin Mefkûreleri, Yarınki Turan Devleti”, Bütün Eserleri, Makaleler 1, hzl.: Hülya Argunşah, Dergâh Yayınevi, 1.b., İstanbul, 2001, s. 32.

⁴ Ömer Seyfettin, “Mektep Çocuklarında Türklük Mefkûresi”, age., s. 353.

⁵ Ömer Seyfettin'in dava arkadaşı ve Türk milliyetçiliğinin sistemleştiricisi Ziya Gökalp da mefkûreyi “bir vecid kaynağı” olarak görür ve “Terbiyesini almış olduğumuz cemiyetin mefkûresi ruhumuzu vecidlere boğarak mesut yaşamamıza sebep olur.” der. (Ziya Gökalp, Türkçülüğün Esasları, hzl. Mehmet Kaplan, Bin Temel Eser Serisi, İstanbul, 1970, s. 22) Fakat Gökalp'in mefkûre bahsi ile ilgili asıl ve daha kapsamlı fikirleri 1913 yılında kaleme aldığı (1918'de kitaplaştırılan) “Türkleşmek İslâmlaşmak Muasırlaşmak” konulu eseri makalelerinde mevcuttur. (bkz. Ziya Gökalp, Türkleşmek İslâmlaşmak Muasırlaşmak, Sadeleştiren: Ferhat Tamir, Türk Kültür Yayıncılık, 2.b., İstanbul, 1976.)

⁶ Ömer Seyfettin'in bu konudaki fikirleri Ziya Gökalp ile aynen örtüşür. Bu benzerlik ve hattâ tıpkılık, aynı ideale gönül ve omuz vermiş iki dostun fikir ve zihniyet beraberliğini göstermesi bakımından önemlidir: “Bir millet büyük bir felâkete uğradığı, korkunç bir tehlike karşısında bulunduğu zaman fertlerindeki şahsiyetleri yutar. O zaman herkesin ruhunda yalnız (millî bir şahsiyet) yaşar, bütün kalplerde bu (millî şahsiyet) devam ettirmek isteğinden başka bir duygu kalmaz. Bu kavga gürültü zamanında fertler kendi hürriyetlerini değil, milletlerinin istiklâlini düşünürler. İşte o şerefli duygu ile karışık olan bu mukaddes düşünceye mefkûre denilir ve bu buhranlı devreye de (tohuma benzeterek) 'döllenme devresi' adı verilebilir. Buhranlı zamanlar mefkûrelerin yaratılış günleridir. Mefkûreler millî felâketlerin kalpleri birleştirerek umûmî bir kalp yaptığı kavga ve gürültü zamanlarında bu birleşik kalpten doğar;

Ömer Seyfettin'in Eserlerinde Mefkûre

anlayabilmek için milliyetin ne demek olduğunu anlamak lâzımdır. Ömer Seyfettin pek çok yazısında milliyeti dil ve din birliği, milleti de aynı dil ve din birliğine mensup insanlar olarak açıklar. Irkçı bir milliyet anlayışını ise reddeder.

Milletler evvelâ milliyetlerinin farkına varırlar, onun ardından da mefkûrelerini idrak ederler. Ziya Gökalp'in, mefkûrenin yoktan var olmasını, bir sosyolog üslûbu ile, "şuursuz bir safhadan şuurlu bir safhaya geçmesi" biçiminde nitelemesine karşılık, aynı hadiseyi Ömer Seyfettin tek kelimeye irca ederek "uyanmak" fiili ile tarif eder. Onun söz konusu kelimeyi makale ve şiirlerinde oldukça sık kullanması ayrıca dikkat çekicidir. Meselâ 'Tarhan' mahlâsı ile yazılmış olup Ömer Seyfettin'e ait olduğu ilk defa Fevziye Abdullah Tansel tarafından tespit edilmiş bulunan⁷ "Millî Tecrübelerden Çıkarılmış Amelî Siyaset" adlı makalede uyku kelimesi 4, uyumak 3, uyanmak 3, uyandırılmak 2, uyutmak 1, uyanış 1, intibah 1, mahmurluk 1, gaflet 5 defa olmak üzere aynı kökten, anlamdaş veya yakın anlamlı olan bu kelimelerin toplam 21 defa kullanıldığı görülmüştür. Keza "Mektep Çocuklarında Türklük Mefkûresi" isimli yazıda da uyumak 3, uyku 1, miskin 1, miskinlik 1, uyanmak 6 defa kullanılmıştır.⁸ 14 Mayıs 1914'te Türk Sözü mecmuasında 'Tarhan' takma adı ile yayımlanan "Güneş" adlı şiir:

"Aydınlıksız, nihayetsiz bir gece...
Turan dalmış bir gıranit uykuya,
Düşman sarmış her tarafı gizlice."

diye başlar, Türk dünyasının afyon yutmuş gibi ve kâbuslu bir gece uykusu içinde bulunduğunu dile getirir. Sonunda da

"Birleşirler, öç alırlar. Hepimiz
Kurtuluruz bu kâbuslu uykudan,
Ey güneş doğ, ey güneş doğ da biz
Uyanalım şu gıranit uykudan."

sonra uzuvlaşma devresinde ağır ağır dal budak atarak çiçekler ve yeni müesseseler meydana getirir." (Ziya Gökalp, "Mefkûre", Türkleşmek İslâmlaşmak Muasırlaşmak, s. 52.

⁷ Fevziye Abdullah Tansel, "Ömer Seyfettin'e Ait Olduğu Bilinmeyen Bir Eser", Türk Yurdu, Sayı: 283 (Nisan 1960), s. 6-8.

⁸ "Uyanma", kelimesi Ömer Seyfettin'de dikkati çekecek kadar çok kullanılır. Bu, millî şuurun uyanması manasına gelmektedir." (İnci Enginün, "Ömer Seyfeddin'in Hikâyeleri", Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin, Atatürk Kültür Merkezi Türk Fikir ve Sanat Adamları Dizisi No:1, Ankara, 1985, s. 42.)

mısraları ile biter. “gıranit uyku” gibi orijinal bir sıfat tamlamasının, şiirin başına ve sonuna yerleştirilmesi, Türk âleminin içine düştüğü gerilik, gaflet, cehalet ve rehaveti en etkili şekilde ifade içindir. Ömer Seyfettin'in ilk basımlarında “Koşma” adlarını verdiği üç şiiri (Sonradan yapılan baskılarında “Kızılırmak”, “İhtiyar” ve “Mefkûre” olarak isimlendirilmiştir.) onun mefkûre temini manzum olarak ele aldığı verimleridir. Bunlardan, mefkûrenin milletleri uyandırıcı, canlandırıcı ve yükseltici gücünün anlatıldığı üçüncü “Koşma”yı (diğer adı “Mefkûre”) buraya aynen alıyoruz:

KOŞMA

Milletleri uyandırır uykudan,
Bir ateştir... Alevi var külü yok!
Hâinlerin ödü kopar korkudan
Kurtulunca yayından bu ateş ok...

Bu ateşin nûru ile esirler
Zincirleri koparırlar, galeyâna gelirler.
Taht yıkarlar, taht yaparlar ve derler:
“Durmayalım, hakkımız var daha çok!”

Mefkûre bu: Yok mu, ey Türk, haberin?
Bu mukaddes şeyle yanar içerin,
Aç gözünü, artık uyan, hem gerin,
Bırak çıksın kalbinden şu ateş ok!⁹

Başka milletlerde mefkûre

Yazar nerede bir millet varsa orada bir de milliyet mefkûresi olduğu inancındadır. Meselâ Slavların millî mefkûresi Panslavizm, Almanların millî mefkûresi Pancermenizm'dir. Ömer Seyfettin'e göre, Meşrutiyet ilân olduğu zaman her millet millî mefkûresiyle ortaya çıktığı halde, Türkler, millet olma bilincinden ve millî mefkûre 'idrak'inden çok uzaktırlar. Söz gelimi “Primo Türk Çocuğu”nun küçük kahramanı babasından şunları dinlemiştir:

⁹ Fevziye Abdullah Tansel, Ömer Seyfeddin'in Şiirleri, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 40, Ankara, 1972, s. 39.

Ömer Seyfettin'in Eserlerinde Mefkûre

“Fakat Türkler... Türklerin hiçbir fikri, büyük değil hattâ küçük bir emeli bile yoktu... Böyle umûmî ve müşterek bir emele, bir vicdana, bir ruha sahip olmayan bir milletin efradı şoven, egoist, hodgâm olurlardı.

Umûmî ve müşterek bir milliyet hayatını, meselâ Türklük diye âli, yüksek, mukaddes bir şey idrak etmediklerinden husûsi ve ferdî hayatları kıymetlenir, canlarını kolaylıkla feda edemezlerdi.”¹⁰

Oysa Rumların millî mefkûresi Panhelenizm veya Büyük Bizans İmparatorluğu, Ermenilerin millî mefkûresi Kızılırmak'tan Rusya'ya kadar Ermenistan'dır. Bunlardan başka Arnavutların, Sırpaların, Bulgarların da millî mefkûreleri vardır.¹¹ Balkan milletlerinin bu bahiste ne kadar ileri ve uyanık olduklarının önde gelen edebî örneklerinden biri, yazarın “Nakarât” adlı meşhur hikâyesidir:

Eşkiya takibi sırasında askerleriyle Makedonya'daki bir Bulgar köyünde konaklayan yazar, birdenbire ilgi ve sevgi duyarak bağlandığı güzel Bulgar kızının kendisini gördükçe söylediği şarkıyı, sözlerini anlamaksızın fakat heyecanı her seferinde biraz daha artarak dinler. Hattâ sonunda kendi mırıldanmalarıyla uzaktan uzağa ona eşlik etmeye başlar. Ertesi gün hadise şöyle devam eder:

“Tıpkı onun ahengini taklit ederek, sesimi incelterek bağırdım:

Naş, naş

Çarigrad naş...

Duman içindeki gölge kııldandı. Sanki birdenbire vücut buldu. Elleri bana uzattı:

— Bravoo, bravoo!... diye bağırdı.”

¹⁰Ömer Seyfettin, “Primo Türk Çocuğu”, **Bütün Eserleri, Hikâyeler 1**, Dergâh Yayınları, 1. b., İstanbul, 1999, s. 278.

¹¹Ömer Seyfettin'e göre, milletlerin mefkûreleri daima taarruzîdir. Tedafûi ve korkak düşünceler mefkûre sayılmaz. Bir milletin taarruzî ve millî bir mefkûresi olmazsa o millet korkak ve emelsizdir. (Ömer Seyfettin, “Mektep Çocuklarında Türklük Mefkûresi”, **Bütün Eserleri, Makaleler 1**, s. 358.)

Ömer Seyfettin'in bu fikrine Cumhuriyet döneminde Nihal Atsız'da rastlanacaktır: “Tarih milletler mücadelesinden ibarettir. (...) Milletler adeta bir şuuraltı itişiyile, yayılıp hakim olmak isterler. Fakat, yayılırken, başka milletlerin mukavemetine çarparlar. Böylelikle aralarında savaş başlar. Sonunda güçlüler kazanır.” (Ahmet B. Ercilasun, “Atsız'ın Şiirlerinde Ülkü”, **Atsız Armağanı**, hzl: E. Güngör, M.N. Hacıeminoğlu, M. Kafalı, O. F. Sertkaya, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1976, s. CXXXVII.)

Hizmetini yapan meyhaneciden nakarat mısraın tercümesini “*İstanbul bizim olacak*” cümlesi ile öğrendiği anda bozulduğunu, sarardığını, buz gibi donuverdiğini söyleyen yirmi yaşındaki toy subay, devamında “*Kalbim yırtılmış gibi acıyordu.*” der. Kilisede papazken, dağa çıkarak vurulup ölmüş bir Bulgar gerillasının cesur kızı, “*budala*” Türk gencinin ruhunu, vicdanını adeta “*zehirli bir kamçunun öldürücü şakırtı*”ları ile acılar içinde bırakmıştır.¹²

Yazarın “Hürriyet Bayrakları”, “Primo Türk Çocuğu”, “Ashab-ı Kehfimiz”, “Tuhaf Bir Zulüm”, “Mehdi”, “Beyaz Lâle” hikâyeleri de komşu milletlerin millî bilinçlerinin Türklere evvel uyandığı fikrine doğrudan veya dolaylı yer verirler. Bu hikâyeler, tabii olarak aynı zamanda Osmanlılık fikrinin de iflâsını ortaya koymuş olurlar.

Türk mefkûresi

Yazar “*Türk Mefkûresi*”ni, Türklük’ü “*dünyadaki galiplerin üstüne çıkarmak, ona yıkılmaz bir istikbal hazırlamak*” diye tarif eder.¹³ Lâkin bu büyük tasavvurun başındaki en zorlu mesele ve en büyük engel, bizde millet şuurunun henüz oluşmamış bulunmasıdır. “*Her tarafı harabe*” olan memleketimizde “*fakr, zaruret, sefalet son derecelerde*”dir. “*Çünkü bizde insaniyet ruhu, yani milliyet idraki doğmamıştır. (...) Benliğimiz teşekkül etmemiş*” tir! Benliğimizin başlangıç noktası ise ‘dil birliği’ dir. “*Dil birliği hars birliğini husule getirir. Harsında birlik bulunan bir milleti siyasî, askerî hiçbir kuvvet parçalayamaz.*”¹⁴ “*Lisan milletin zarfıdır.*”¹⁵

Ömer Seyfettin’e göre dil, millî birliği sağlamanın başta gelen harcı olduğu gibi ilmin ve sanatın da önemli bir aracıdır. Zira “*Muharebeyi ordular yaparsa da muzafferiyeti asla kazanamaz. Mazafferiyet intizam ve terakkinindir. (...) Millî ve tabii bir lisan olmazsa ilim, fen, edebiyat, yine bugünkü gibi bir muamma halinde kalacaktır.*”¹⁶

Kendisinin de içinde bulunduğu Balkan Savaşı sürerken, Rumeli’nin kaybı gerçeğini derin bir elem duyarak ifade eden yazar, “Rûznâme” sinde

¹² Ömer Seyfettin, **Bütün Eserleri 3**, Bilgi Yayınevi, 3.b., Ankara, 1975, s. 89-114.

¹³ Ömer Seyfettin, “Mektep Çocuklarında Türklük Mefkûresi”, **Bütün Eserleri, Makaleler 1**, s. 351-352.

¹⁴ Ömer Seyfettin, “Millî Kuvvetimiz”, **Bütün Eserleri, Makaleler 2**, hzl.: Hülya Argunşah, Dergâh Yayınları, 1.b., İstanbul, 2001, s. 158.

¹⁵ Ömer Seyfettin, “Türçülük Fikri”, **age.**, s.201.

¹⁶ Tahir Alangu, **Ömer Seyfettin Ülkücü Bir Yazarın Romanı**, s. 170. (*Genç Kalemler*, Yeni Seri, Sayı: 1, 1327/1911.)

Ömer Seyfettin'in Eserlerinde Mefkûre

bilgisiz, idealsiz, milliyetsiz ve 'nihayet' lisansız bir yığın için bu sonucun mukadder olduğunu ima eder:

*"Heyhat... Madem ki biz asker değiliz, madem ki bizde askerlik için lâzım olan zekâ ve itaat yok, madem ki bizde bir ideal, bir vatan hissi, nihayet bir lisan yok. Bölüğün yarısından ziyadesi Türkçe bilmiyor. Tabur Babil kulesi gibi."*¹⁷

Ömer Seyfettin, "Efruz Bey", "Mahcupluk İmtihani", "Ashâb-ı Kehfimiz" "Fon Sadriştayn'ın Oğlu", "Primo Türk Çocuğu" hikâyelerinde de dilin önemine kapsamlı olarak veya kısmen yer verir.

Ömer Seyfettin hikâyelerinde dini, dil gibi, çoğunluğu Müslüman olan Türk milletini, birbirine bağlayan çok önemli bir unsur olarak kabul eder. Dinsiz bir millet olamaz. Milliyet esasını kabul eden, mutlaka din esasını da kabul edecektir. Din ve milliyet adeta birbirinin 'lâzım-ı gayr-ı müfarık'ıdır.¹⁸

"Sorsanız ki:

— Onun ana dili ne?

— Türkçe!

— Dini?

— İslâm...

O halde bu adam 'halis Türk' demelisin! (...)

(...) Bugünkü 'millet telâkkisi' nin en büyük şiarı köylümüzün lisanında mevcuttur:

'Dini dinime uyan,

Dili dilime uyan'"¹⁹

Türkçe konuşmayan diğer Müslüman milletler Türklerin din kardeşleridir. Türklük mefkûresi, kendini kurtardıktan sonra diğer milletlerden olan Müslüman din kardeşlerine de imdada gitmelidir. Milliyetini seven dinini de sever. Dinini seven milliyetini de sevmelidir. Çünkü din ruh ise, milliyet vücuttur. Vücut sağlam olursa ruh rahat eder.

O, bazı hikâyelerinde Müslümanlığı istismar edenleri ele almış, yermiş; bazı hikâyelerinde de ona samimiyetle inananları yücelterek, onlara olumlu davranışlar yaptırmıştır. Yazar, bu hikâyelerin bazılarında da kendi

¹⁷Ömer Seyfettin, "Rûznâme", **Bütün Eserleri 8**, Bilgi Yayınevi, 3.b., Ankara, 1975, s. 62.

¹⁸Ömer Seyfettin, "Millî Tecrübelerden Çıkarılmış Amelî Siyaset", **Bütün Eserleri, Makaleler 1**, s. 332.

¹⁹ Ömer Seyfettin, "En Mesut Memleket", **Bütün Eserleri, Makaleler 2**, s. 134.

düşüncelerini, Müslüman din adamlarına söyletmiştir.²⁰ “Yemin”, “Tuhaf Bir Zulüm”, “Pembe İncili Kaftan”, “Forsa”, “İlk Namaz”, “Mehdi”, “Bir Çocuk: Aleko” bunlar arasındadır. Özellikle Cumhuriyet nesillerinin, mevcudiyetini sonradan fark ettikleri “İlk Namaz” hikâyesi, eğiticiliği, telkin gücü ve edebî değeri sebebiyle her Türk çocuğuna ve her ebeveyne mutlaka okutulması gereken bir eserdir.²¹

Onun ‘mefkûre’ (millî ülkü) yolunda vazgeçilmez addettiği unsurların üçüncüsü, tarih fikri ve şuurdur. Millî Edebiyatçıların, Türk tarihini bütün derinliği ve kapsamıyla öğrenmek, başta çocuklarımız ve gençlerimiz olmak üzere bütün millete öğretmek düşüncesi, dönem içindeki yansımasını en çok Ömer Seyfettin’de bulur. Dağılmaya doğru hızla yol alan imparatorluk gerçeği karşısında tarihten hareketle vatan ve millet sevgisini ağırlıklı biçimde işlemek, onun yazar olarak hissettiği büyük mecburiyetlerden biridir. “Ferman”, “Kütük”, “Vire”, “Topuz”, “Pembe İncili Kaftan”, “Başını Vermeyen Şehit”, “Kızıl Elma Neresi”, “Teke Tek”, “Diyet”, “Forsa”, “Bir Çocuk: Aleko” vb. hikâyeleri, Osmanlı tarihi veya yakın tarihten çıkarılmış vakur, fedakâr, cesur ve idealist kahramanların müstesna Türk insanı nümuneleri halinde işlendiği edebî metinlerdir. Bunlardan Osmanlı tarihinin ihtişamlı çağlarını konu alıp **Eski Kahramanlar** adıyla kitaplaştırılmış olanlar, aynı zamanda mefkûrenin fiile dönüşmesini anlatmış olurlar.

Dil, din ve tarihe bağlı olarak ‘kültür’ Ömer Seyfettin’in pek önemseydiği kurumlardan bir diğeridir. Yazar ve öğretmen olarak ömrünü Türk milliyetçiliğe adanmış olan ‘mefkûreci’ yazar, davasını güttüğü fikrin zıttı olan kozmopolitliği pek çok hikâyesinde eleştiri oklarının hedefine koyar ve kendisine has hiciv ustalığıyla hırpalır. Bunların başında “Pamuk İpliği”, “Piç”, “Birden Bire”, “Primo Türk Çocuğu”, “Şimeler”, “Fon Sadriştayn’ın Karısı”, “Fon Sadriştayn’ın Oğlu” gibi hikâyeler gelir.

“Pamuk İpliği”nde bir Ermeni kızı ile evlenmek isteyen kozmopolit Türk delikanlısının içine düştüğü durum; “Primo Türk Çocuğu”nda bir İtalyan kızla evlenen mason mühendis Kenan’ın yaşadığı derin hayal kırıklığı²²; “Piç”te bir Fransız doktorla bir Türk kadının gizli aşkından

²⁰ Cengiz Aydemir, “Ömer Seyfettin’in Hikâyelerinde Eğitim Değerleri”, **Ömer Seyfettin ve Eserleri Sempozyum Bildirileri**, İstanbul, 1998, s.100.

²¹ bkz. Recep Duymaz, **Ömer Seyfettin, Çocukluk Cenneti Gönen Hikâyeleri**, Can Yayınları, İstanbul, 2006, s. 65-77.

²² Meşrutiyetten önce ve sonra masonluk Selânik’te pek yaygın bir haldedir. Ali Canib, “*Öyle ki, arkadaşlar içinde Ziya’dan, Ömer’den, benden başka mason olmadık kimse kalmamıştı. Biz masonluğun insanıyetperverlik süsü altındaki kozmopolit temayülüne muhaliftik*” der. (Ali Canib Yöntem, **Ömer Seyfettin**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1947, s. 22.)

Ömer Seyfettin'in Eserlerinde Mefkûre

dünyaya gelen kozmopolit bir çocuğun gençlik çağında gururla Fransız tâbiyetine geçişi, “Birdenbire” de dejenere bir ortamda insan münasebetlerine hakim olan riyakârlık, “Fon Sadriştayn'ın Karısı”nda evlendiği kızı eş olarak benimseyemeyen bir erkeğin onu boşayarak, Alman toplumuna duyduğu hayranlık sonucu bir Alman kadınla evlenmesi, “Fon Sadriştayn'ın Oğlu”nda aynı erkeğin ikinci evliliğinde Alman eşiyile birbirlerine manen uzak ve yabancı kalışları ve erkeğin, ilk evliliğindeki mutluluk fırsatını kaçırdığını fark edişi; “Şimeler”de liberallik iddiasındaki milliyet aleyhtarı oportünist bir aydının tutarsızlık ve zaafı anlatılır.

Yazarın mefkûre yolunda temel addettiği kurumlardan biri de ahlâktır. Ona göre bizim önemli zaaflarımızdan biri “*medenî şecaat, ahlâkî cesaret*” noksanlığıdır. Fenalıklar karşısında susmak onlara “rıza”dır. “*Âlimlerimiz, filozoflarımız önümüze çıkmalı, ahlâkî kıymetleri bize hatırlatmalı*” dırlar.²³ Ahlâk'ın, “Kaşağı” dan “Efruz Bey” e kadar onun bütün hikâyelerinde kahramanların belirgin karakter çizgilerinden olduğunu söylemek yanlış olmaz. O, özellikle “Efruz Bey” serisini “millî liyakati bozacak şarlatan tipleri gençlik nazarında kepaze etmek”²⁴ gayesiyle yazmıştır.

Ömer Seyfettin, Türklük için nasıl donanma, ordu lazımsa ticaret ve iktisadın da öyle lazım olduğu düşüncesindedir. Zira iktisatça istiklâlimiz yoktur. Türklük mefkûresi, Türklerin şimdiye kadar gayrimüslimlere ve yabancı Avrupalılara bıraktıkları ticaret sahasına girerek hem kendilerini hem vatanlarını kurtarmalarını öngörür. Gençler çoğunlukla talip oldukları memuriyet yerine ticarete ve iş hayatına atılmayı hedeflemelidirler. Türk tüccarları yetişmeli, Türk zenginleri çoğalmalı, Türk şirketleri kurulmalı, Türk bankaları açılmalıdır.²⁵

Büyük bir hikâyeci olarak tanınmakla birlikte aynı zamanda yazar, şair, fikir adamı ve eğitimci olan Ömer Seyfettin'in, kısa ömrünün sonlarına doğru mefkûre kavramı üzerinde biraz daha farklı ve ılımlı düşündüğü görülür. Bunda onun ve neslinin yaşından ziyade, cemiyet ve millet olarak yaşadıkları büyük badire ve faciaların etkili olduğu muhakkaktır. Meselâ Ağustos 1918'de yazdığı bir yazıda Almanya'yı “*mefkûre memleketi*” ve “*mefkûrenin yaptığı harika*”²⁶ olarak nitelerken bu tarihten bir buçuk-iki ay sonra 19 Aralık 1918'de kaleme aldığı bir başka yazıda²⁷ ki savaş bitmiş,

²³ Ömer Seyfettin, “Ahlâk Bozgunu”, **Bütün Eserleri, Makaleler 2**, s. 128.

²⁴ Ali Canib Yöntem, **Ömer Seyfettin**, s. 5.

²⁵ Ömer Seyfettin, “Ticaret ve Nasip”, **Bütün Eserleri, Makaleler 1**, s. 303-318.

²⁶ Ömer Seyfettin, “Mürteciler Karşısında Din”, **Bütün Eserleri, Makaleler 2**, s. 55

²⁷ Ömer Seyfettin, “Tabii Mefkûreler”, **age.**, s. 117-118.

Mondros Mütarekesi imzalanalı yirmi gün olmuştur- “*Hataya düşmemek için mevzuumuzun karşısına 'muvakkat bir şüphe' ile geçmeli, kendi mefhumlarımızdan başka, başkalarının mefhumlarıyla da düşünmeliyiz. Almanlar bunu yapamıyorlardı.*” diyecektir. Bu tavır, bugün empati diye isimlendirilen yaklaşımla, yazarın mefkûre kavramı üzerinde yeniden düşünme ihtiyacını ortaya koyar:

“...*Tarihin, içinde yaşadığımız bu büyük dersinden ibret alarak harsımızda mevcut fikir cereyanlarının, mefkûrelerin insanî esaslara, hayatın hakikatine ne derece uyduklarını derin derin muhakeme etmeliyiz. Tabii mefkûrelerle marazî, sun'î mefkûreleri birbirlerinden ayırmalıyız.*”

1914 yılında İttihat ve Terakki Partisi'ni mefkûrenin mabedi olarak görüp muhalefet diye bir şeyi kabul etmeyen yazar, dört yıl sonra geldiği bu son noktada demokrasiden ve onun faziletlerinden övgüyle söz eder:

“*Bugün hayatta en tabii mefkûre insaniyet esaslarını ihtiva eden demokrasidir. Demokrasi sayesinde milletler hürriyetlerine, tabii haklarına nail olacaklardır. Evet, nihayet demokrasinin hakiki galebesi dünya yüzünde esir millet bırakmayacak!*”

Bununla beraber o, Anadolu işgal altında iken bile Turancıdır. Fakat denebilir ki, artık Turancılığının altına düştüğü bir şerh vardır. O şerh, idealin başka, siyasetin başka olduğudur:

“...*Turancılık bir idealdir. Siyasi hakikatle pek az teması vardır. Turan, bugünkü telâkkiye göre üzeri Türklerle meskûn olan yerlerin mecmuuna denir. Hududu tamamıyla bellidir, müsbettir, mesturdur, hattâ mahkûktur.*”

Turan bir idealdir, fakat siyaset değildir.²⁸

SONUÇ

Ömer Seyfettin'in bakış açısıyla toparlamak gerekirse dil, din, tarih, kültür, ahlâk ve iktisadın çocuklarımıza ve gençlerimize “*uyanma*”yı sağlayacak şekilde öğretilmesi lâzımdır. Bu, onlara milliyet şuurunu kazandıracaktır. Milletın millî mefkûreyi benimsemesi ve ona doğru yürümeye başlaması da bundan sonra ve yine bu sayede gerçekleşebilecektir. 2000’li yıllar Türkiyesinin böyle bir uyanışın yeniden hasıl edeceği millî mefkûreye şiddetle ihtiyacı vardır.

²⁸ Ömer Seyfettin, “Türkçülük Fikri”, *age.*, s. 2001. (*İfham*, 20 Eylül 1919, s. 2.)

Bibliyografya:

- Alangu, Tahir, **Ömer Seyfettin, Ülkücü Bir Yazarın Romanı**, May Yayınları, İstanbul, 1968.
- Aydemir, Cengiz, “Ömer Seyfettin'in Hikâyelerinde Eğitim Değerleri”, **Ömer Seyfettin ve Eserleri Sempozyum Bildirileri**, İstanbul, 1998.
- Can, Esat, “Çocukların Okuma Eğilimleri ve TV Tercihleri Üzerine Bir Araştırma”, **2nd International Balkan Education Congress**, Edirne, 2004.
- Duymaz, Recep, **Ömer Seyfettin, Çocukluk Cenneti Gönen Hikâyeleri**, Can Yayınları, İstanbul, 2006.
- Enginün, İnci, “Ömer Seyfeddin'in Hikâyeleri”, **Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin**, Atatürk Kültür Merkezi Türk Fikir ve Sanat Adamları Dizisi No:1, Ankara, 1985, s. 37-50.
- Güngör, E.; Hacıeminoğlu, M. N.; Kafalı, M.; Sertkaya O. F.; **Atsız Armağanı**, Ötügen Yayınevi, İstanbul, 1976.
- Ömer Seyfettin, **Bütün Eserleri Hikâyeler 1**, hzl. Hülya Argunşah, Dergâh Yayınları, 1. b., İstanbul, 1999.
- Ömer Seyfettin, **Bütün Eserleri, Makaleler 1**, hzl. Hülya Argunşah, Dergâh Yayınevi, 1.b., İstanbul, 2001.
- Ömer Seyfettin, **Bütün Eserleri, Makaleler 2**, hzl. Hülya Argunşah, Dergâh Yayınları, 1.b., İstanbul, 2001.
- Ömer Seyfettin, **Bütün Eserleri 3**, Bilgi Yayınevi, 3.b., Ankara, 1975.
- Ömer Seyfettin, **Bütün Eserleri 8**, Bilgi Yayınevi, 3.b., Ankara, 1975.
- Tansel, Fevziye Abdullah, “Ömer Seyfettin'e Ait Olduğu Bilinmeyen Bir Eser”, **Türk Yurdu**, Sayı: 283 (Nisan 1960), s. 6-8.
- Tansel, Fevziye Abdullah, **Ömer Seyfeddin'in Şiirleri**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 40, Ankara, 1972.
- Uğurcan, Sema, “Ömer Seyfeddin'in Hikâyelerindeki Kadın Tipleri”, **Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfettin**, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1984, s. 149-169.
- Yöntem, Ali Canib, **Ömer Seyfettin**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1947.
- Ziya Gökalp, **Türkleşmek İslâmlaşmak Muasırlaşmak**, Sadeleştiren: Ferhat Tamir, Türk Kültür Yayını, 2.b., İstanbul, 1976.
- Ziya Gökalp, **Türkçülüğün Esasları**, hzl. Mehmet Kaplan, Bin Temel Eser Serisi, İstanbul, 1970.